

DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2025.02.059>

Яценко Б. П. 0009-0000-0204-7951

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

Категорія «сили» в геостратегії держав

УДК 330.341.1:355.48:327(477)(045)

Протягом XX–поч. XXI ст. при визначенні категорії «сила» в політичних науках домінувало бачення М. Вебера. Дещо раніше на важливість поняття «сила» в суспільних процесах звертав увагу Ф. Ніцше (1880 р.). Нині в політичній географії і геополітиці досліджується чотири різновиди категорії «сила»: економічна, військова, м'яка і смарт-сила. Ресурси їх формування, а також поведінка, аргументи і політика урядів держав при цьому різні, але при поєднанні і взаємодії різновидів сили досягається інтегрований ефект геостратегічного позиціонування певних держав. У провідних державах світу з найбільшими обсягами ВВП, або ж високим рівнем економічного розвитку, склалися відмінні композиції різних видів сили. У решті країн світу процеси гео економічного і геополітичного позиціонування продовжуються. Глибокі корені національної культури та засади сили і волі українського народу дозволяють Україні як державі оптимістично дивитись в майбутнє.

Ключові слова: сила, економічна сила, військова сила, м'яка сила, смарт-сила, геостратегічне позиціонування.

Актуальність теми дослідження

Поняття «сила» (англ. *power*) в гео економіці, політичній географії та геополітиці — це багатозначне слово (тільки основних його значень понад два десятки!). Воно присутнє у термінологіях, пов'язаних із фізичними або інтелектуальними можливостями людини, політичним життям суспільства, складом і станом армії і флоту, міжнародним авторитетом і впливом держави, а також застосовується в термінологіях фізики, механіки, електроенергетики, математики, інформатики тощо.

У визначенні поняття «сила» в суспільних науках сучасні науковці посилаються на бачення німецького філософа М. Вебера [1], хоча вперше про роль поняття «сили» в суспільних процесах писав ще Ф. Ніцше на початку 1880-х рр. [2].

Вебер визначає силу (нім. *Macht*) як шанс мати перевагу в суспільних відносинах, або в політичності проти стоянні [1, с. 28]. Сила бачиться як фено-

мен взаємовідносин в тій чи іншій системі світового порядку [1, с. 13], що має такі питомі риси: а) враховує реальні можливості протистояння або співпраці; б) поєднує можливі акції як спротиву так і взаємодії; в) дозволяє будувати взаємодоповнюючі композиції різновидів сили, що посилюють порядок в технічних, організаційних та емоціональних відносинах; г) дозволяє мати результат в протистоянні і без використання воєнної потуги.

Як і багато інших концептів розвитку суспільства, «сила» — дискусійний концепт. Одні визначають «силу» як здатність творити переміни або протистояти їм. Інші — вказують на можливості отримати бажане, або спонукати супротивників чи партнерів робити щось бажане для того, хто її застосовує. Політично орієнтований концепт «сили» базується на специфічній позиції, яка визначає: «хто», «що», «як», «де» і «коли» має робити. Сутності «сили», які, на нашу думку, слід враховувати:

Цитування:

Яценко Б. П. Категорія «сили» в геостратегії держав. *Український географічний журнал*. 2025. № 2 (130). С. 59–66. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2025.02.059>

© Видавець ВД «Академпериодика» НАН України, 2025.

Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Таблиця 1. Типи «Сили»

Типи сили	Поведінка	Аргументи	Політика держав
воєнна сила	примус	погрози застосування сили, залякування	примусова дипломатія, війна
економічна сила	поширення інновацій	фінансування	допомога або підкуп
м'яка сила	демонстрація привабливості	досягнення культури	культурна дипломатія
смайт-сила	поширення високих технологій	досягнення науки	технічна допомога

* Укладено автором.

1. Вибір і напрями, які потрібні для забезпечення «виграшу» в протистоянні. Послідовники Вебера вказують на важливість врахування контексту дії сили, а також на те, що в аналізі мають враховуватися «вага» (докладені зусилля), «розмах» (поширення в просторі) і «домен» (поле дії, регіон) [3].

2. Лімітуючі альтернативи і правила гри.

3. Зв'язок між дією сили і причиною її застосування.

4. Зв'язок між дією сили і політикою (регіональною політикою).

Політичні діячі-практики і звичайні люди знаходять занадто складним вищезазначене бачення поведінки і мотивацій дії сили. Тож вони звертаються до «ресурсної» версії цього поняття: країна (держава) є сильною, коли має численне населення і велику територію, багаті природні ресурси, економічну і воєнну міць, соціальну стабільність. У такому баченні «сила» стає конкретнішою, вимірюваною і передбачуваною.

З позицій політичної географії і регіональної геополітики категорія «сили» протягом останнього століття посідає достойне місце. У сучасних країнознавчих дослідженнях ця категорія теж логічно присутня в розумінні реалій геопростору, територій і територіально політичних систем, перш за все держав.

Виклад основного матеріалу

Зусиллями військових стратегів, геоекономістів і геополітиків поступово сформувалися уявлення про структуру категорії «сила», в якій комплексно поєднуються військова, економічна, інтелектуальна (м'яка) та високотехнологічна (смайт) сили. Тож в сучасній політичній географії та геополітиці досліджуються чотири різновиди сили: економічна, військова, м'яка (*soft*) і смайт (*smart*) сили [4]. Часом економічна і військова сили розглядаються в поєднанні. У такому випадку вживається термін «жорстка сила» (*hard power*), що століттями була провідним (або навіть останнім) аргументом у вирішенні міжнародних протисто-

янь, або інвазії агресорів на чужі терени. Проте в епоху, що настала на зламі ХХ–ХХІ ст., розвиток знань і науково-технічної думки, культури і духовності, спонукали людство шукати нове бачення у вирішенні проблем світового порядку.

Американський теоретик в галузі геополітики, професор Гарвардського університету Дж. Най запропонував віртуальне бачення системи світового порядку у вигляді певної шахівниці, що має як горизонтальну, так і вертикальну структури [5, с. 3–5]. На верхньому ярусі цієї шахівниці перебуває «суперсила» США, але на середньому ярусі розподіл сил був і є багатополлярним, позаяк США не можуть втримати переваги в світовій зовнішній торгівлі, протистоянні корпорацій, фінансовому регулюванні без координації з ЄС, Японією, Китаєм тощо. А на нижньому ярусі шахівниці бачимо хаотичну гру геополітичних сил, міжнародний тероризм і діяльність міжнародної організованої злочинності. Усе це супроводжується розладом клімату планети, місцями загрозою голоду, розповсюдженням хвороб та епідемій.

Перш ніж послідовно розглянути особливості суті дії різних типів сили маємо усвідомити, що ресурси, поведінка, аргументи і зовнішня політика держав (геополітика) як прояви дії вищезазначених сил є різними. А за їхнього поєднання — інтегрований ефект дії складників сили досягається симультанністю (одночасністю і паралаксом) їхньої взаємодії.

Основною функцією військової сили традиційно вважається забезпечення переваги «жорсткої сили» світської держави у веденні боротьби із захисту її національних інтересів. Це включає наявність таких ресурсів як контингент професійних військових і зброя, споряджених і організованих для ведення війни. Протягом історії, у всякому разі з часів становлення Вестфальської геополітичної системи, в міру вдосконалення технічних можливостей, ця готова до бою потуга міцнішала, розроблялися все нові можливості та стратегії її застосування. Наприклад: у часи Наполеонівських війн ситуацію на полі бою вирішували

гладкоствольна артилерія, піхота, оснащена однозарядними рушницями і кавалерія; у I Світову війну піхота окопалась і оснастилась кулеметами, артилерія стала домінуючою, а на морі панували лінкори-дредноути; II Світова війна стала війною машин: танки, артилерія, бойова авіація, а на морі — авіаносний флот і підводні човни. Нині військові технології продовжують вдосконалюватися.

У реаліях історії Нового часу основи теорії військової сили були закладені К. фон-Клаузевіцем [6], учасником битв при Бородіно (на стороні російської армії) та Ватерлоо (на стороні армії Пруссії). Але в реаліях XX-го і особливо XXI ст. складність організації і застосування військової сили неймовірно зросла. У XXI ст. із впровадженням високих та інформаційних технологій силові акції можуть відбуватися і поза межами територій держав, не між комбатантами в одностроях. Ворогуючі сторони можуть наносити відчутні удари і не порушуючи кордонів держави-супротивника (наприклад, застосувавши кібератаки і вивевши з ладу регіональні чи світові інформаційні мережі). Тож звичайними стали гібридні війни та протистояння. Проте військова сила досі лишається необхідною, бо вона не тільки забезпечує оборону території держави, але й допомагає структурувати систему її геостратегічного позиціонування.

Економічна сила полягає в здатності держави, її політикуму, бізнесових кіл і громадськості забезпечити певний (або бажаний) рівень розвитку економіки й добробуту. Та й військова сила держав теж залежить від можливостей їхньої економічної сили. У міжнародних відносинах і геополітиці економічна сила держави є чинником посилення її впливу в територіально-політичних системах світового рівня. Економісти і геоekonomісти, політико-географи та геополітики працюють над прикладними та теоретичними аспектами цього питання від часів зародження світового господарства як системи.

У реаліях новітньої історії найпомітніший вклад в теорію і практику застосування економічної сили бачимо в роботах американських науковців і державних функціонерів. Серед них вирізняється Г. Морґентау (з 1934 р. — секретар скарбниці США за часів президентства Ф. Рузвельта). Як практик він поруч з виконанням поточних обов'язків багато зробив для посилення фінансування армії США протягом II Світової війни. Також він є одним із авторів програми «Ленд-Ліз», політики підтримки Республіки Китай (партії Го-

міндан), а після війни II Світової війни — плану денацифікації Німеччини («План Морґентау»). Пізніше брав участь у розробці Бреттон-Вудської фінансової системи. Найбільш відомою роботою Г. Морґентау є «Науковці і політика сили» [7].

Геополітичну епоху після Холодної війни (з 1991 р.) фахівці оцінюють як початок переходу до постіндустріального етапу розвитку людства. Тож на зламі тисячоліть економічна сила є ключовою і в світовій економіці (англ. *world economy*) і в світовому порядку (англ. *world order*). Базові економічні ресурси, які живлять жорстку силу держав — це обсяг і якісні характеристики ВВП, рівень розвитку технологій, природні і людські ресурси, політичні й правові інститути ринків (торгівля і фінанси, прикладні наукові дослідження та інформація).

Беззаперечно, що важливим чинником економічної сили держав є можливість використання наявних економічних ресурсів. Часом проводять паралелі між наявністю природних ресурсів, що має певна держава і можливостями її економічної сили. Але між цими реаліями немає прямої залежності: відомо, що Японія, Південна Корея, Сінгапур, Ізраїль і чимало ін. країн не мають багатих природних ресурсів, але мають ефективну економіку. З іншого боку, десятки країн мають багаті надра, проте лишаються бідними. Може скластися і так, що країна може мати багаті ресурси певної сировини, але технології змінюються і на ринку зникає попит на цей ресурс. Наприклад, активне використання вугілля було основою Першої промислової революції, а нині шахти у вугільних басейнах закриваються.

На поч. XXI ст. в першу чергу цінуються ті ресурси, що користуються попитом на глобальних ринках. Зараз це, окрім нафти, газу і урану, сировина для виплавки кольорових металів, особливо титану, алюмінію, олова і свинцю, молибдену, ванадію; а також рідкоземельних металів, зокрема літію. Цінними ресурсами також є: родючі землі, комфортні кліматичні умови для розвитку туризму, релаксації і відновлення здоров'я, високий науково-технічний потенціал і проривні високі технології, вигідне транспортно-географічне положення тощо.

Економічна сила держав активно використовує механізми їхніх ринкових, корпоративних і фінансово-банківських секторів господарства. Держави захищають від несанкціонованого доступу свої внутрішні ринки задля того, щоб їхня

економіка мала переваги від зовнішньої торгівлі, а також підтримують національні корпорації при виході на зовнішні ринки. Держави, що мають великі місцеві ринки збуту товарів і послуг, проводять заходи із регуляції торгівлі, застосовуючи для цього як позитивні так і негативні санкції, а для підтримки дружніх міжнародних відносин надають економічну допомогу з різних економічних і політичних міркувань. Тож природно, що дія економічної сили в геоекономічному, геополітичному та геостратегічному позиціонуванні є дійсно ключовою.

М'яка сила і смарт-сила стали реаліями світової економіки за часів дії Потсдамсько-Ялтинської системи, а сучасне бачення структури сили в цілому склалося вже після Холодної війни (з 1991 р.) і було активно висвітлено в роботах західних геополітиків і політико-географів. Так, Дж. Най доповнив теорію сили дослідженнями категорій «м'яка сила» і «смарт-сила» [4–5]. Аналогічну тематику було досліджено науковцями із США і Зах. Європи в колективній монографії [3]. Вищезазначені категорії стали активно вживатися науковцями на поч. ХХІ ст.

М'яка сила (англ. *soft power*) створює базу ефективної дії поєднання переваг економічної і військової сил. Вона стала найбільш популярною в зовнішній політиці демократичних держав. Суть цього терміну є відмінною від змісту поняття «вплив». У біхевіористському баченні це можна назвати «привабливою силою». М'яка (приваблива) сила використовує різноманітні види цінностей (не фізичну силу і гроші) заради налагодження взаємодії економічних і політичних складових у геопросторі. Її застосування притаманне не тільки державам. Приватні корпорації і банки, різноманітні політичні і управлінські інституції, комерційні товариства, інноваційні і благодійні фонди і навіть транснаціональні терористичні мережі теж обирають застосування м'якої сили. Впровадження політики м'якої сили в стратегію дій держави, або ж угруповань і корпорацій, це не проста справа: результат приходить не так швидко, а інструменти дії не повністю контрольовані державою. Застосування цієї сили менш ризиковане ніж сили військової або ж економічної, але важке у виконанні, легке для втрати і задороге у відновленні [3].

М'яка сила держави базується на трьох основних ресурсах: рівні розвитку культури (особливо національної культури), наукових і по-

літичних цінностях, а також якості дій міжнародної політики держави. Культура включає цінності і практичні дії, які мають значення для певного суспільства. Її здобутки можуть розповсюджуватися як на бізнесовій основі, так і на індивідуальних контактах. Наукові знання і новітні технології створюються науково-дослідними і конструкторськими зусиллями організацій і колективів — державних і приватних університетів, державних та приватних економічних корпорацій тощо. Міжнародні економічні та політичні відносини формуються зусиллями як професійної, так і народної дипломатії. Державна зовнішня політика — це ресурс сили, який активно застосовується. При цьому ціль м'якої сили полягає у формуванні широкої суспільної думки і бажаних сприятливих точок зору політикуму та населення країни-партнера або суперника. Водночас активна робота публічної дипломатії відіграє дуже помітну роль. Комерційні фірми, університети (іноземні студенти — бажаний контингент), різноманітні фундації, церковні конфесії та інші неурядові утворення — це все елементи м'якої сили, що сприяють політикам і бізнесменам в реалізації національних інтересів держави у міжнародних відносинах.

Смарт-сила (англ. *smart power*) — це поєднання жорсткої і м'якої сили, в дії якої застосовуються смарт-технології, інформаційні технології, кібер-технології, мережева дипломатія тощо. Тут йдеться скоріше не про просте впровадження окремих високотехнологічних здобутків науки і техніки в життєдіяльність країн, що будують постіндустріальну економіку, а про системне переосмислення трансформацій простору і часу в бутті людей і суспільства. Ця, як правило, високоінтелектуальна сила активізує економіку знань (базовану на знаннях), спільні міжнародні наукові дослідження і публікації, міжнародну конференційну діяльність тощо. “Smart Power Strategy” — нині на стадії активної розроблення і впровадження в економічно розвинених державах і в глобальних міжнародних структурах.

Геоекономічне і геополітичне позиціонування держав розглядається науковцями як прикладна субструктура політичної географії та геополітики. При цьому інформація, що лягає в основу наукового аналізу фактично є тією ж, що й у класичних дослідженнях із географічного, міжнародного та воєнного країнознавства. У стратегічному позиціонуванні суверенних країн, у їхньому пошуку місця під сонцем, проявляються дві групи різноякіс-

них закономірностей. У основі трендів мейнстріму перемін лежать геоекономічні та геополітичні трансформації, добре видимі на економічній та політичній картах світу на зламі століть. Водночас і суспільство, і господарство кожної країни, на якому рівні розвитку вона б не перебувала, зберігають риси індивідуальності й неповторності, що склалися в умовах розвитку тієї чи іншої цивілізації. Тож у позиціонуванні країн, окрім економічних показників, слід враховувати досягнення культури та традиції народу кожної країни (суспільної історії країни), особливості її національної та територіальної ідентичності, динаміку політико-географічного положення.

Загальні закономірності змін у світовій економіці складаються так, що в процесі перебігу циклів науково-технічного розвитку економічно розвинені держави (точніше, їхні підприємницькі кола) стали володарями інформації про наукові та технологічні досягнення (патенти, ліцензії, ноу-хау тощо, яких не мають, або, з різних причин, не можуть освоїти інші країни), і мають значні контингенти висококваліфікованих спеціалістів.

Відбувається зміна пріоритетів у використанні економічних ресурсів, провідну роль став відігравати інтелектуальний капітал та мобільні фактори розвитку. Це модифікувало будову обробної промисловості, де на заміну гігантським заводам і трестам індустріальної ери прийшли диверсифіковані міжгалузеві корпоративні угруповання. Високотехнологічним став аграрний сектор (як агрохолдинги, так і фермерське господарство). Але особливо оновилися всі галузі сфери послуг.

Усвідомлення змісту категорії «сила» в геоекономічній і геополітичній інтерпретаціях утвер-

дилося в наукових колах протягом ХХ ст. [7]. На зламі ХХ–ХХІ ст. актуальною стала проблематика геостратегічного позиціонування держав (назвемо їх «провідними»), які мають сприятливе різноманіття чинників формування і взаємодії всіх типів геополітичної сили (**табл. 2**).

Наведені в табл. 2. статистичні дані дозволяють об'єктивно судити про кількісні співвідношення ресурсів формування жорсткої сили в окремих країнах світу. У першу чергу це чисельність населення, розміри ВВП (розраховані за купівельною спроможністю), ВВП на душу населення, наявність потужних корпорацій, офіційно задекларовані військові витрати тощо. На жаль, для оцінювання ресурсів м'якої та смарт-сили немає достовірних узагальнених даних. Хоча, на нашу думку, статистика рейтингів університетів світу, а також географія розмірів фінансування прикладних наукових досліджень і показники роботи мас-медіа могли б бути використані при оцінюванні дії м'якої сили.

Отже, інформація, що наведена в **табл. 2.**, дає уявлення про певні географічні закономірності співвідношення різних типів сил держав світу, зокрема:

1. На поч. ХХІ ст. понад 30 % ВВП світу продукується в країнах Євроатлантичної спільноти. Ще 15 % продукує Китай. Саме на ці держави в світі припадає і лєвова частка витрат на військові потреби. Наступна «трійка» як за обсягами ВВП, так і військовими витратами — це Індія, Японія і Росія. Прикметно, що Японія, згідно конституції, зобов'язалася не використовувати свої війська за межами країни, але має достатньо потужні сили самооборони, що мають сильну авіацію і військово-морський флот. Існує також ціла низка держав,

Таблиця 2. Основні чинники формування ресурсів «Сили» в провідних країнах світу

Показник	США	ЄС	КНР	Японія	Індія	Росія	Інші країни
Населення, % від світового	4,4	6,6	17,5	1,6	17,5	1,9	50,5
ВВП, % від світового	15,5	15,5	15,0	4,5	6,0	4,0	39,5
ВВП на душу населення, тис. дол. США	60,5	44,5	15,0	41,5	6,0	22,0	15,0
Найбільші корпорації, % серед перших 500	28,0	23,0	25,0	8,0	1,5	1,3	13,2
Витрати на військові потреби, % від світового рівня витрат	42,0	20,0	6,0	3,0	2,0	4,0	43,0
Університети першої сотні світового рейтингу, кількість	50	18	0	6	0	2	—
Користувачів мережі Інтернет, % від числа жителів країни	85,0	85,0	55,0	93,0	30,0	80,0	—

* Розраховано автором за [9–13].

які не висвітлені в наведені таблиці, що теж мають поєднання порівняно великих обсягів ВВП і військових витрат. Це, наприклад, такі європейські країни як Німеччина, Велика Британія, Франція, Італія та ін.; азійські — Туреччина і Південна Корея; Канада в Америці. Усього ці провідні держави продукують $\frac{3}{5}$ світового ВВП.

Проте звернемо увагу і на той факт, що у переліченій когорті провідних країн проживає лише половина населення світу. Інші півсвіту — це понад півтори сотні країн, що продукують $\frac{2}{5}$ ВВП планети. Серед них теж є чимало держав з високими економічними показниками, багатими ресурсними можливостями, традиціями національної культури. Особливо вирізняється група нафтовидобувних держав, це зокрема: Саудівська Аравія, ОАЕ, Іран, Ірак, Кувейт, Катар та ін. Але збалансовані композиції різних типів сили в геостратегічному позиціонуванні мають і ті держави, де економічні можливості поєднуються з можливостями культури і науки (основи м'якої сили). У Азії це Сінгапур, Тайвань, Індонезія, Малайзія, Таїланд, Ізраїль; в Америці — Бразилія, Мексика, Аргентина; в Океанії — Австралія і Нова Зеландія; в Африці — Єгипет і ПАР.

2. У попередніх публікаціях з проблем стратегічного позиціонування держав світу ми підкреслювали, що образ кожної країни та її позиція в геопросторі і часі цілком неповторні та залежать від різноманітних чинників національного й глобального рівнів [14]. Композиції різних типів сили в провідних країнах світу теж є неповторними. Наприклад, США і ЄС в цілому мають всебічно збалансоване поєднання сил, Китай і Росія намагаються творити свою велич за рахунок жорсткої сили (мілітаризація в поєднанні з економікою, базованою на експлуатації багатих природних і дешевих людських ресурсів). Водночас Японія і Канада при високих економічних показниках мають ефективно діюче поєднання софт- та смартсили. Таку саму економічну модель обрали демократичні країни Далекого Сходу.

На поч. ХХІ ст. в структурі політичної карти світу склалися: а) ряд «регіонів сили» (Пн. Америка, Західна Європа, Східна Азія) і в кожному з них позиціонувалися одна або декілька країн-лідерів; б) стикові або порубіжні регіони (Центральна Європа, Середній Схід, Вест-Індія тощо); в) маргінальні геополітичні регіони, в яких є свої регіональні лідери. У межах окремих країн теж відбуваються геопросторові зміни, серед них най-

важливіші — у формуванні метрополітенських регіонів, в які трансформуються потужні моноцентричні та поліцентричні агломерації [14].

3. За умов, коли певна держава з півтори сотні «інших» обирає шлях трансформації розвитку господарства в умовах високотехнологічних (постіндустріальних) вимог початку ХХІ ст., перед нею (тобто перед її народом, політикумом, науковцями тощо) неминуче постає необхідність осмислення можливостей композиції чинників різновидів сили при геостратегічному позиціонуванні в світовому порядку. При цьому слід усвідомлювати, що поточний реальний стан справ у геостратегічному позиціонуванні тієї чи іншої держави не є фатальним. Є достатньо прикладів позитивних трансформацій зростання сили держав при вдалому виборі моделі їх суспільного розвитку. Прикладами можуть слугувати: відродження економіки Японії після II-ої Світової війни, як одного із світових лідерів; трансформація економіки Південної Кореї від аграрної до постіндустріальної держави; відновлення економіки і об'єднання Німеччини; утвердження таких держав як Ізраїль або Сінгапур. Ознайомлення з реаліями економіки та історії країн Старого та Нового Світу дозволяє виділити щонайменше два десятки держав, в яких історично склалося сприятливе поєднання економічної сили, глибокої культури і розвинутої науки, що може прислужитися посиленню їхніх геостратегічних позицій. Незалежна Україна — одна з таких держав.

На поч. ХХІ ст. світ живе в реаліях глобальної геополітичної системи після Холодної війни», яка, в свою чергу, починаючи з 1991 р. є продовженням Потсдамсько-Ялтинської системи. Динаміка подій в сучасному світі свідчить, що демократичні процеси набирають сили на світ чекають революційні зміни в системах безпеки, науки і культури, інформатики тощо. Вважається, що після II Світової війни існувала лише дюжина «повноцінних» демократій, після розвалу соціалістичного табору (1991 р.) — сім десятків, нині ж демократичними є більше половини держав світу, в тому числі й незалежна Україна. Для України історичний період на зламі тисячоліть — це життя в реаліях самостійної держави. Це найтриваліший період її вільного самоврядування вповдовж останніх восьми століть після занепаду Київської держави. Та культурна і духовна спадщина держави слов'ян збереглася і стала першоосновою, яка промолутовала формування модерної української нації. Тож

в композиції сили України провідну роль об'єктивно відіграє поєднання м'якої сили, закоріненої на збережену у віках культуру та ментальність народу; і смарт-силу, що формується інтелектуальними зусиллями суспільства, яке будує її сучасне господарство і військову потугу.

На поч. XXI ст. Україна зберігає позиції середньо розвиненої економіки. Реальні розміри ВВП — 0,55 трлн дол. США — наприкінці третього десятка держав серед понад двох сотень країн світу). Маємо таку структуру ВВП: сільське господарство і видобувна промисловість — 12 %; обробна промисловість і будівництво — 28 %; сфера обслуговування — 60 % [8]. Тож у нашій державі нині склалося пропорційне співвідношення секторів економіки, яке в основному відповідає рисам сталого розвитку, і є близьким до пропорцій постіндустріальності. Закономірно, що економіка третинного сектору держави Україна є і буде надалі провідною. Це робота вищої школи (в країні 280 університетів академій та інститутів), науково-дослідних установ (особливо вирізняються дослідження інформаційних технологій і кібернетики, конструкторські роботи). В українській науці традиційно склалися сильні математичні школи. Так, підготовка математиків у Києво-Могилянській академії розпочалася ще з 1659 р. Нині потужні центри математики і кібернетики є в університетах та інститутах НАН України в Києві, Львові, Харкові, Одесі, Сумах, містах Західної України. Україна позиціонується як 5-й у світі експортер ІТ-послуг, серед найбільших корпорацій світу, індексованих в "Fortune-500" близько 100 — клієнти українських ІТ-фірм. Серед інших видів діяльності перспективним є розвиток міжнародного туризму (комфортний клімат, мінеральні води і лікувальні грязі, культура і гостинність), але слабою ланкою лишається фінансово-банківська діяльність.

Економіка вторинного сектору перебуває нині в стані трансформування. Домінують технологічні моделі 3–5 рівнів, а саме: металургія, органічна хімія, легка і харчова промисловість, базові галузі машинобудування, включаючи радіоелектроніку, ракетобудування, а також біотехнології тощо. Але є прориви на нових напрямках: це виробництво

надчистих металів, надтвердих матеріалів, титанових сплавів, літію, напівпровідників.

Водночас економіка первинного сектору, у першу чергу потенціал продуктивності сільського господарства набагато більший, ніж потреби місцевого споживчого ринку. Галузь не тільки забезпечує потреби внутрішнього ринку, але дає понад 40 % товарного експорту держави. Так, в агроекспорті основний товар — зернові (виробництво становить 60 млн т, з них 40 млн т — експортуються). Є потенційні можливості подальшого зростання гірничої промисловості. Це розвідані ресурси Донецько-Придніпровської западини (нафта і газ), Українського кристалічного щита (руди кольорових металів, урану, рідкоземельних матеріалів). Поклади ресурсів, що складають гірничо-сировинну базу України, є найбагатшими в Європі.

Висновки

Світова економіка початку III тисячоліття є глобальною, а це вимагає від окремих держав при геоекономічному і геополітичному позиціонуванні бачення стану справ в світосистемі в цілому. З іншого боку, світовий порядок (*World Order*) все ще не є глобальним, досі домінує постулат необхідності узгодження національних інтересів держав. Тож відбувається певна «гра», часом доволі жорстка, геополітичних сил окремих держав, або ж їхніх угруповань. При цьому кожна самостійна держава (її політична еліта) має бути свідомою щодо своїх можливостей композиції наявних геополітичних чинників у відстоюванні національних інтересів.

Отже, геостратегія розбудови незалежної держави потребує обопільного і зваженого врахування обох вищезазначених реалій. Глибокі корені національної культури, викувані у віках риси слави і волі українського народу дають підстави оптимістично дивитись у майбутнє України. На жаль, рух країни в майбутнє стримується агресією Росії. Тож попереду — розбудова національної безпеки держави, відбудова її міст, підприємств та інфраструктури. Це вимагає застосування комплексної взаємодії геополітичних сил, які дадуть можливість ще раз довести невмирущість слави і волі України.

Література [References]

1. Weber, M. (1980). *Wirtschaft und Gesellschaft. Grundriß der Verstehenden Soziologie*. Tübingen: Mohr, 904 p. URL: https://books.google.de/books?id=RWK_6TKVENC&printsec=frontcover&hl=de#v=onepage&q&f=false

2. Haugaard, M. (der.) (2002). *Power: A Reader*. Manchester: Manchester University Press. 352 p.
3. Berenskoetter, F. (2007). *Thinking about Power*. ResearchGate. URL: https://www.researchgate.net/publication/291775636_Thinking_about_power
4. Nye, J. S. (2004). *Soft Power: The Means To Success In World Politics*. New York: Public Affairs, 191 p.
5. Nye, J. S. (2011). *Future of Power*. New York: Public Affairs, 300 p. URL: https://www.google.com.ua/books/edition/The_Future_of_Power/gp84DgAAQBAJ?hl=uk&gbpv=1
6. Clausewitz, C. (2010). *Vom Kriege*. Cologne: Anaconda Verlag, 392 p. URL: <https://archive.org/details/vomkriege-0000carl/mode/2up>
7. Morgenthau, H. J. (1957). *Scientific Man vs. Power Politics*, Chicago: University of Chicago Press, 244 p.
8. Brzezinski, Z. (2012). *Strategic Vision. America and the Crisis of Global Power*. New York: Basic Books, 224 p.
9. *The CIA World Factbook 2022–23*. (2022). New York: Skyhorse, 1184 p.
10. *World Population Prospects 2024*. United Nations. Department of Economic and Social Affairs. Population Division. URL: <https://population.un.org/wpp/>
11. *World Development Report 2022: Finance for an Equitable Recovery*. World Bank Group. URL: <https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2022#downloads>
12. *Fortune Global 500*. URL: <https://fortune.com/ranking/global500/>
13. Janssen, S. (2021). *The World Almanac and Book of Facts 2022*. New York: Skyhorse Publishing Times, 1008 p.
14. Yatsenko, B. P. (2022). Geostrategic Positioning Economically Developed Countries in the Modern World. *Ukr. Geogr. Zh.*, 2: 46–53. [In Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2022.02.046>. [Яценко Б. П. Геостратегічне позиціонування економічно розвинених країн сучасного світу // Укр. геогр. журн. 2022. № 2. С. 46–53. [Українською мовою]. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2022.02.046>.]

Стаття надійшла до редакції 24.01.2025

Yatsenko, B. P.

 0009-0000-0204-7951

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

Category of Power on the States Geostrategy

UDC 330.341.1:355.48:327(477)(045)

The political sciences of the 20th century, as defined by Max Weber (1976), dominate the concept of “power.” Previously, Friedrich Nietzsche (1880) emphasized the significance of the idea of “power” in social life. Presently, in the field of political geography and geopolitics, four variations of “power” are being investigated: economic, military, “soft,” and “smart” powers. Resources that are forming, behaviors, primary currencies, and policies of the governments of individual states are entirely different, but various “powers” joining and interacting attain the integral effect of geostrategic positioning of specific countries. In the leading, highly developed countries of the world, multiple compositions of different varieties of “power” are formed. In other countries, the processes of geoeconomic and geopolitical positioning continue. A deep-rooted connection to the national culture and the fundamentals of glory and will of the Ukrainian nation enables the Ukrainian state to look to the future with optimism.

Keywords: “Power”, Economic Power, Military Power, “Soft Power”, Geostrategic positioning

For citation:

Yatsenko, B. P. (2025). Category of Power on the States Geostrategy. *Ukrainian Geographical Journal*. No. 2(130): 59–66. [In Ukrainian]
DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2025.01.059>

Copyright © 2025 Publishing House Akademperryodyka of the National Academy of Sciences of Ukraine.

The article is published under the open access license CC BY-NC-ND license

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>